EBÛ NUAYM İSFEHÂNÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Nuaym İsfehânî'dir. İsfehân'ın ma'nâsı, askerlerin toplandığı yer demektir. Bu şehri, İskender kurmuştur. 336 (m. 948)'de doğup, 430 (m. 1038)'de vefât etti. Şafiî mezhebindedir. Tasavvuf büyüklerinden Zâhid Muhammed bin Yûsuf Bennâ'nın torunudur. Aklî ve naklî ilimlerde pek yükselmişti. Ehl-i tasavvuf olup, fıkıh ilmi ile tasavvufu birleştirdi. Yaşadığı asrın büyük âlimlerinden icâzet (diploma) aldı. Şam'da Hayseme bin Süleymân'dan, Bağdad'da Ca'fer Huldî'den, Vâsıt'da Abdullah bin Ömer bin Şevzeb'den, Nişâbûr'da Esam'dan, Mekke-i mükerremede Ebû Bekr Acurrî'den, Basra'da Hattâbî'den ve muhtelif ilim merkezlerindeki âlimlerden ilim öğrendi. Birçok büyük âlim de ondan ilim öğrenmek için yolculuklar yapmışlardır. Kuşyâr bin Leyalîrûz el-Cîlî, Ebû Saîd Mâlînî, Ebû Bekr bin Ebî Zekvânî, Hâfız Ebû Bekr el-Hatîb, onun en önde gelen talebelerindendir. Hatîb, Ebû Nuaym İsfehânî'nin yanına gelip, ondan çok rivâyetlerde bulundu.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

Ebû Muhammed bin Semerkândî, Ebû Bekr Hatîb'den duydum: O şöyle dedi: "Yaşadığı asırda Hâfız isminin iki kişiden başkasına söylendiğini görmedim. Birisi Ebû Nuaym'dır."

Ahmed bin Muhammed Mirdeveyh ise, "Yaşadığı asırda Ebû Nuaym İsfehânî'nin yanına, her taraftan ilim öğrenmek için gelirlerdi. Etrâfta ondan daha âlim ve daha hafız birisi yoktu. O asırda hadîs âlimleri, onun yanında toplanmışlardı. Yanına gelenler, sırayla ondan ders okurlardı. Hergün birisi öğleye kadar, okumak istediği dersleri okurdu. Ba'zan evine gitmek üzere kalktığı zaman bile, talebeler ondan istifâde etmeye çalışır, o ise bundan hiç rahatsız olmazdı. Onun en büyük gıdası, ders vermek ve eser yazmaktı."

Hamza bin Abbâs: "Ebû Nuaym İsfehânî hadîs âlimlerinden idi. Zamanında ondört sene, hadîs ilminde benzeri bulunmayan bir âlim olarak kaldı."

İbn-i Neccâr "O, hadîs âlimlerinin tâcı ve büyük İslâm âlimlerinden biridir" demiştir.

Sultan Mahmûd Sebuktekîn, İsfehân'ı işgal ettiğinde, oraya kendi adamlarından birini vâli ta'yin etmişti. Sultan Mahmûd Sebuktekîn oradan ayrılınca, halk vâliyi öldürdü. Bunun üzerine Sultan Mahmûd tekrar İsfehan'a döndü. Halkın istikrâr ve sükûnunu temin ettikten sonra, İsfehan Câmii'nde çok sayıda kimseyi öldürdü. Burada Ebû Nuaym'ın (radıyallahü anh) iki tane kerâmeti ortaya çıkmış oluyordu. Birincisi; İsfehanlılar, Ebû Nuaym'ın İsfehan Câmii'nde oturup ders vermesine mâni olmuşlardı. Eğer, câmide o da bulunmuş olsaydı, Sultan Mahmûd Sebuktekîn onu da öldürecekti, ikincisi; Allahü teâlâ, onun câmide oturup ders vermesine mâni oldukları için, onları böylece cezalandırdı. Ebû Nuaym'ın eserleri:

1. Hilyet-ül-evliyâ: İbn-i Mufaddal el-Hâfız der ki; "Hilyet-ül-evliyâ gibi bir kitap yazılmamıştır. Bu eserin büyük bir kısmını, Ebû Muzaffer Fâşânî'den dinledik." "İmâm-ı Sübkî, Hilye kitabı yazıldığı zaman, daha Ebû Nuaym hayatta iken, Nişâbûr'a götürüldü ve dörtyüz dinara satın alındı" der.

2. Ma'rifet-üs-Sahâbe

3. Delâil-ün-nübüvve

4. El-Müstahrec alel-Buhârî

5. El-Müstehrec alel-Müslim.

6. Târih-i İsfehân

7. Sıfât-ül-Cenneti

8. Fedail-üs-Sahâbe

Bunlardan başka birçok eseri vardır.

Hilyet-ül-evliyâ kitabının mukaddimesinden ba'zı bölümler:

> Evliyâ hakkında münâsip olmayan sözler nasıl söylenebilir ki; Allahü teâlânın velî kullarına eziyet veren, Allahü teâlâ ile muharebe ilân etmiş demektir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmuşlardır "Allahü teâlâ buyurdu ki: Kim benim bir velî kuluma eziyet ederse, ona harb ilân ederim. Kulum, farz kıldığım vazîfeleri eda, etmekten daha faziletli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum bana, nafilelerle yaklaşmakta devam eder. Nihâyet sevdiğim bir kul olur. Böylece ben, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Eğer bu kulum benden isteseydi ona verirdim. Benden kendisini korumamı isteseydi, onu korurdum."Ömerbin Hattâb (radıyallahü anh), Muâz bin Cebel'i Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerinin yanına oturmuş ağlarken gördü. "Yâ Muâz! Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Muâz bin Cebel (radıyallahü anh), Resûlullah (aleyhisselâm), "Riya, az da olsa şirktir. Allahü teâlânın veli kullarına düşmanlık eden kimse, Allahü teâlâya harb açmış demektir" buyurduğunu işitmiştim. Onu düşündüğüm için ağlıyorum, demiştir.
>
> Allahü teâlânın velî kullarının görünen bir takım alâmetleri vardır Akıllı ve sâlih kimseler, onlara sevgi duyarlar. Peygamberler ve şehidler, kıyâmet günü onların mertebe ve derecelerine gıbta ederler. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Allahü teâlânın ba'zı kulları vardır ki, bunlar peygamber ve şehid değildirler. Fakat, Allahü teâlânın kıyâmet günü onlara ihsân ettiği makam ve mertebelere, Peygamberler (aleyhimüsselâm) ve şehidler bile gıbta ederler" buyurdu. Birisi, "Onlar kimler ve amelleri nedir?" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Onlar, aralarında akrabalık olmadığı hâlde, Allahü teâlânın rızâsı için birbirlerini severler. Birbirlerine verecek malları yoktur. Vallahi onların yüzleri nûrdur. Onlar, nûrdan minberler üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman, onlar korkmazlar. İnsanlar mahzûn olduklarında, onlar mahzûn olmazlar" buyurup, "Dikkat ediniz! Şüphesiz Allahü teâlânın velî kulları için korku yoktur. Onlar mahzûn da olmazlar" buyurdu. Allahü teâlânın velî kullarının alâmetlerinden ba'zıları: Onlar, kendileri ile beraber bulunup, meclislerinde ve sohbetlerinde bulunan kimselerin, en güzel bir şekilde Allahü teâlâyı anmalarına vesile olurlar. Kendilerine dost olanların ve yakınlarının, hayır, iyilik ibâdet ve tâatle meşgûl olmalarına sebeb olurlar. Amr bin Cümûh'un Resûlullahtan (aleyhisselâm) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte: "Allahü teâlâ buyurdu ki: Velî kullarım ve sevdiklerim beni ananlar ve benim de onları andığım kimselerdir" buyuruldu. Mis'ar bin Kedâm'ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte ise: Resûlullaha, Allahü teâlânın veli kullarının kimler olduğu sorulunca: **"Onlar** görüldükleri zaman, Allahü teâlâ hatırlanır" buyurdular. Esma binti Zeyd de, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Size en hayırlınızı haber vereyim mi?" buyurunca, Eshâb-ı Kirâmın: "Evet, haber ver yâ Resûlallah" dediklerini, Resûlullahın (aleyhisselâm): "Onlar görüldüklerinde, Allahü teâlâ hatırlanır" buyurduğunu bildirmiştir.
>
> Allahü teâlâ, velî kullarını fitnelerden muhafaza buyurur. Resûlullah (aleyhisselâm). "Allahü teâlânın kulları arasında, kendisine yakın eylediği hâs kulları vardır. Allahü teâlâ onları, rahmeti içerisinde rızıklandırır. Afiyet vermesiyle onları ihyâ eder (canlı tutar). Onların rûhunu aldığı zaman, **Cennetine** kavuşturur. Onlara karanlık geceler gibi fitneler gelir de, onlar yine afiyette olurlar."
>
> Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Nice, iki eski elbise sahibi zaîf (muhtac) kimse vardır ki,

eğer Allah ismi ile yemîn etseydi, Allahü teâlâ onun **yemîn**ini yerine getirirdi. Berâ bin Mâlik bunlardandır.”

Onların yakînleri sebebiyle, büyük kayalar parçalanır. Yemînleri sebebiyle denizler bölünür. Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) hasta birisine okuyunca iyi olmuştu. Resûlullah (aleyhisselâm) ona: **“Onun** kulağına ne okudun?” buyurdu. “Sizi ancak boşuna yarattığımızı ve gerçekten bize döndürülmiyeceğinizi mi zannettiniz?” (Mü’minûn-115) meâlindeki âyet-i kerîmeyi ve ondan sonraki âyet-i kerîmeleri sonuna kadar okuduğunu söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “Eğer yakîn sahibi birisi, bu âyet-i kerîmeleri bir dağa okumuş olsaydı, muhakkak ki, o dağ yok olurdu” buyurdu. Sehm bin Mincâb anlatıyor: Âlâ bin Hadramî ile beraber gazâya katılmak üzere yola çıkmıştık. Yolculuğumuz sırasında ba’zı kimselere rastgeldik. Fakat aramızda deniz vardı. Âlâ bin Hadramî “Yâ Âlim, yâ Halim, yâ Aliyyü, yâ Azîm. Biz senin kulunuz. Senin yolunda düşmanlarınla muharebe edeceğiz. Ey Allahım! Bizi onlara kavuştur!” diye duâ edip, bizi denize daldırdı. Suya girer girmez, kendimizi karşıda dolaşanların yanında bulduk.

Onlar, yaşadıkları asırlarda bulunan kimselerin önde gelenlerindendir. Onların ihlâslı yalvarışları ile, Allahü teâlâ, kuraklık ve ihtiyâç zamanında yağmur yağdırır, düşmana karşı da yardımını ihsân eder. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirir “Her asırda, ümmetimden önde gelen kimseler vardır.”

Yine Vehb bin Münebbih (radıyallahü anh) şöyle anlatır: Allahü teâlâ, Mûsâ ve Hârûn’u (aleyhimesselâm) Fir’avn’a gönderdiği zaman buyurdu ki: “Fir’avn’ın süsü ve zîneti, onun faydalandığı şeyler, sizin hoşunuza gitmesin. Bunlarda gözünüz kalmasın. Çünkü bunlar, dünyâ hayatının parlak şeyleri ve şımaranların, azgınlık yapanların süsüdür. Fir’avn’ın bir benzerinden âciz kalacağı şeyleri size vermeyi dileseydim, bunu yapardım. Fakat ben, sizin için bunu dilemiyorum. Ben sizin, lütuf ve ihsânımdan bol bol nasîbinizi almanızı diliyorum. Bil ki, benim katımda en kıymetli olan zînet; emirlerime uyup, yasak ettiğim şeylerden kaçarak, dünyâya rağbet etmemektir. Bu, müttekîlerin süsüdür. Müttekîler üzerinde, bu süsden bir örtü vardır. Onlar bu örtü ile bilinirler. Bu örtü, onlarda bulunan sekinet, vekar, huşû’, secde izidir. Onların bu alâmetleri yüzlerindedir. Onlar, gerçekten benim velî kullarımdır. Karşılaştığın zaman, onlara kanadını indir. Bil ki, kim benim velî bir kulumu hakîr görür veya onu korkutursa, bana muharebe açmış demektir. Ben velî kullarıma yardımda çok sür’atliyimdir. Benimle muharebeye giren kimse, zanneder mi ki, bana karşı çıkabilecek veya bana düşmanlık eden kimse, zanneder mi ki, beni âciz bırakabilecek? Ben, veli kullarımı dünyânın kötülüklerinden muhafaza ederim. Bil ki, kim benim velî bir kulumu korkutursa, bana düşmanlığını ilân etmiş demektir. Ben kıyâmet günü evliyâ kullarımın intikamını alırım.”

Allahü teâlânın velî kulları, Allahü teâlâ ve O’nun sevgisiyle doludurlar. Ebü’l-Feyz Zünnûn-i Mısrî buyurdu ki “Muhakkak ki, Allahü teâlânın seçilmiş kulları vardır.” Meclisinde bulunan ba’zıları: “Yâ Ebü’l-Feyz! Onlar kimlerdir?” diye sordular. Onlara şöyle cevap verdi: “Onlar öyle bir topluluktur ki, dizlerini alınları için yastık yaparlar. Toprağı yanları için yatak edinirler. Kur’ân-ı kerîm, onların etlerine ve kanlarına karışmıştır. Onların kalbleri Kur’ân-ı kerîm ile canlanmış, gönülleri, Kur’ân-ı kerîm ile rahatlamış, himmetleri onunla gayrete gelmiş. Kendilerine zuhur eden zulmetler için, onu ışık edinmişler, uykularını onu okuyarak gidermişlerdir. Bunlar huzûr içerisindedirler. Fakat onların mahzûn bir hâlleri vardır. Onlar, Allahü teâlâdan korkarlar. Onun yasaklarından sakınırlar, çok şefkatli ve merhametlidirler, ölüme hazırlanırlar. Dünyâ hayatını, âhıreti kazanmak için fırsat bilirler. Onlar, fâni olan dünyâyı verip, sonsuz olan âhıreti satın aldılar. Onların yaptıkları ticâret ne güzeldir. Çünkü onlar, hem dünyâyı ve hem de âhıreti kazandılar. Bu iki dünyânın iyiliklerini bir arada topladılar. En üstün mertebelere ulaştılar. Kıyâmet gününün dehşet ve şiddetinden çok sakının. Mühlet ve elde fırsat varken, âhıretiniz için hazırlık yapmaya koşunuz. Allahü teâlânın seçilmiş kulları, günlerini oyunla, eğlence ile, dünyâ zevk-ü safâsı ile geçirmediler. Ebedî olan ni’metlere kavuşmak için, birçok sıkıntılara girdiler. Onlar, Cehennem ateşini hatırlayarak, hayır ve güzel işlere yöneldiler. Onlar konuşmazlar. Fakat fesahat ve belagatta çok yüksektirler.

Onların gözleri bakmaz, fakat kalb gözleri açıktır. Onların hürmetine insanlar bir çok azaptan kurtulurlar. Onların üzerine Allahü teâlânın bereketleri yağar. Onlar pek tatlı konuşurlar. Sözlerinde çok sâdıktırlar, insanlara rehberdirler. Memleketler için aydınlıktırlar. Karanlıklarda kandil'dirler. Onlar, Allahü teâlânın rahmetinin indiği kimselerdir. Hikmet kaynaklarıdır.

Onlar, insanların arasında en çok mazeret kabûl eden ve affedenlerdir. Onlar, pek cömerttirler. Onlar, Allahü teâlânın mükâfatına bakarlar. Onlar, dünyâ malına düşkün değildirler. Onlar, ölüm sırasında ortaya çıkan fitnelerden, kabirden, kabrin sıkmasından, kabirde soru sormak için gelen münker ve nekir meleklerinden korkarlar."

Allahü teâlânın veli kulları, karanlıklarda etrâfı aydınlatan ve doğru yolu gösteren kılavuzlardır. Abdullah bin Ömer bin Hattâb anlatıyor Hazreti Ömer; Muâz bin Cebel'in yanına uğramıştı. Onu ağlar buldu. "Yâ Muâz, seni ağlatan nedir?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: Resûlullahtan (aleyhisselâm) duydum: "Allahü teâlânın en çok sevdiği kullar, müttekî ve gizli kalmış olanlarıdır. Bunlar, ortada görünmedikleri zaman aranmazlar. Herkes onu gördüğü zaman da, onun kim olduğunu tanımazlar. Onlar, insanlara doğru yolu gösteren rehberler ve ilim kandilleridir" buyurdu.

Onlar, fazilet sahibi kimselerdir. Hakkı kabûl ederler. Onlardan birşey istenirse verirler, insanlar arasında hükmettikleri, zaman, kendileri için nasıl hükmedeceklerse, öylece hükmederler. Onlar, görünüşte rahatlık ve genişlik halindedirler. Fakat onların içleri mahzûndur. Iyâd bin Ganem'in bildirdiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: "Ümmetim içerisinde bir takım seçilmis kimseler vardır ki, zâhiren Allahü teâlânın rahmetinin genişliğinden dolayı gülerler. Fakat, azâbının şiddetli olduğunu bildikleri içinde içlerinden ağlarlar. Onlar, **dâima** Allahü teâlâyı anarlar. Allahü teâlâya ümîd ederek ve korkarak yalvarırlar. Onlar, insanlara ağır yük olmazlar. Fakat, kendi nefslerine fazla yük olurlar. Yeryüzünde kibirlenmeden vekarla yürürler. Onlarda ibâdetlerin izi belli olur. Onların bedenleri yerdedir, fakat gözleri semâdadır. Ayakları yerde, kalbleri semâdadır. Rûhları dünyada, akılları âhırettedir. Onların kabirleri dünyâda, makamları Rablerinin nezdindedir."

Onlar, Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfelerini, geciktirmeden, zamanında yaparlar. Bu vazîfeleri, eksiksiz yapmaya çalışırlar. Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Allahü teâlânın ba'zı hâs kulları vardır ki, onlara Cennetinde yüksek makamlar verir. Onlar, insanların en akıllılarıdır" buyurdu. Biz, "Yâ Resûlallah! Onlar insanların en akıllıları nasıl oldular?" diye sorduk. "Onlar, Allahü teâlânın râzı olduğu şeylere koşuşurlar. Dünyânın fuzûli işlerine ve dünyâ malına ve onun çeşit çeşit ni'metlerine rağbet etmezler. Bunlar, onlar için kıymetsizdir. Onlar, az olana sabrederler. Uzun bir rahata kavuşurlar" buyurdular.

Ebû Nuaym, Hilye kitabının mukaddimesinde, tasavvufun ma'nâlarını bildirirken şöyle der: Tasavvuf yoluna giren kimse, bu yol vasıtasiyle Hakka yönelir. Mahlûka gönül bağlamaz. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atılacağı zaman ateşe bakınca, (Hasbünallahü ve ni'mel vekîl. Allahü teâlâ bize kâfidir. Ve O, ne güzel vekîl'dir) dedi." Başka bir hadîs-i şerîfte: "İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atıldığı zaman, (Hasbünallahü ve ni'mel vekîl dedi"buyuruldu. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği başka bir hadîs-i şerîfte ise: "İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atıldığı zaman, (Allahım! Sen varsın ve birsin. Ben sana ibâdet ederim) dedi"buyuruldu.

Bekr bin Abdullah el-Müzenî şöyle anlattı: İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atıldığı zaman, mahlûkât "Yâ Rabbi! Halîlin (dostun) ateşe atılıyor, izin ver de o ateşi söndürelim" dediler. Bunun üzerine Allahü teâlâ: "O benim halilim'dir. Yeryüzünde ondan başka benim halîlim yoktur.

Ben onun Rabbiyim. Benden başka onun Rabbi yoktur. Eğer o sizden yardım isterse, haydi yardım ediniz. Yoksa onu bırakınız. Sonra o mıntıkanın meleği geldi. “Yâ Rabbi! Senin halîlin ateşe atılıyor. Bana izin ver de ateşi söndüreyim” dedi. Yine Allahü teâlâ, “O benim halilimdir. Benim yeryüzünde ondan başka halîlim yoktur. Ben onun Rabbiyim. Onun benden başka Rabbi yoktur. Eğer o senden yardım istiyorsa, haydi ona yardım et. Yoksa onu bırak” buyurdu. İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atılınca, Allahü teâlâ meâlen: “Ey ateş! İbrâhim’e serin ve selâmet ol!” buyurdu (Enbiyâ-69)

Mukâtil anlattı, İbrâhim (aleyhisselâm) getirilip mancınığa konunca, gökler, yer ve melekler (herşey) ağladı. Hepsi: “Yâ Rabbi! İbrâhim (aleyhisselâm) senin (sevdiğin) bir kulun. O ateşe atılıyor. Bize izin ver ona yardım edelim” dediler. Ateş de ağlayarak şöyle dedi: “Yâ Rabbi! Sen beni, Âdemoğullarının emrine verdin. Halbuki senin kulunu (dostunu), benim ile yakacaklar” dedi. Sonra Allahü teâlâ onlara şöyle bildirdi: “Eğer kulum bana duâ eder, yalvarırsa, ona icabet ederim. Eğer sizden yardım isterse, ona siz yardım edin”, İbrâhim (aleyhisselâm) mancınık ile atılınca, onu mancınık ile ateş arasında Cebrâil (aleyhisselâm) karşıladı. “Esselâmü aleyke yâ İbrâhim! Ben Cebrailim, bir ihtiyâcın var mı?” dedi. İbrâhim (aleyhisselâm) “Sana mı ihtiyâcım olacak? Hayır sana ihtiyâcım yok, benim hacetim Rabbimedir” dedi. Allahü teâlâ ateşe: “Ey ateş! İbrâhim’e serin ve selâmet ol!” buyurdu (Enbiyâ-69).

Minhâl bin Amr da şöyle bildirdi: Bana şöyle anlatıldı: İbrâhim (aleyhisselâm) ateşe atıldığı zaman, ateşte elli gün mü, yoksa kırk gün mü kaldı bilmiyorum, İbrâhim (aleyhisselâm) dedi ki: “Ateşte iken hayatımın en güzel anlarını yaşadım. Bütün hayatımın öyle olmasını isterdim.”

İbn-i Ömer’in bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Ümmetimin içinde, her yüz **senede** iyiler bulunur. Bunlar beşyüz kişidir. Kırkı ebdâldir. Bunlar, her memlekette bulunur.” Bunun üzerine Eshâb-ı kirâm (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! Bize onların ne amel işlediklerini bildir” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Onlar, kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar, Allahü teâlânın kendilerine verdiği şeyler ile yardım ederler.” Huzeyfe-i Yemânî (radıyallahü anh) anlatıyor. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ey Huzeyfe! Ümmetimden her toplulukta, ba’zı kimseler vardır ki, onlar beni isterler, Allahü teâlânın kitâbındaki emirleri yerine getirirler. Onlar, benden, ben onlardanım. Onlar beni görmeseler bile.”

Allahü teâlânın velî kulları, dünyânın ne olduğunu, hakîkatini bildikleri için, Dünyâya önem vermezler. Dünyânın güzelliğine ve süsüne i’tibâr etmezler. Vehb bin Münnebbih şöyle anlatıyor Havârîler (Hazreti Îsâ’ya imân edenler), Hazreti Îsâ’ya: “Kendileri için korku olmıyan ve mahzûn da olmıyacak olan Allahü teâlânın velî kulları kimlerdir?” diye sordu. Îsâ (aleyhisselâm) onlara şöyle cevap verdi: “İnsanlar dünyâya baktıkları zaman, onlar âhırete bakarlar. Kendilerini günaha götürecek şeyi yapmazlar. Kendilerini terkedeceğini bildikleri şeyi terkederler. Onlar hak etmeden kazandıkları dünyâ yüksekliğini bırakırlar. Onlara göre dünyâ eskidir. Onu yenilemeye çalışmazlar. Evleri harâb olmuştur, tamire kalkmazlar. Dünyâ onların kalblerinde ölmüştür. Onu canlandırmaya teşebbüs etmezler. Bilakis onlar, dünyâ ile âhıretlerini kurtarmaya, âhıretlerini ma’mûr etmeye, âhıretlerini güzelleştirmeye çalışırlar. (Dünyâyı gaye değil, âhıretleri için bir vâsıta görürler.) Onlar, fâni olan dünyâyı satıp, bâkî olan âhıreti satın alırlar. Onlar dünyâ ehlinin, belâ, musibet ve sıkıntılar ile yere serilmiş olduklarını gördüler. Onun için, dünyânın isminden bile bahsetmeyip, âhıreti çok hatırladılar. Onlar, Allahü teâlâyı ve O’nu anmayı severler. Onlar, Allahü teâlânın kendilerine verdiği nûr ile aydınlandıkları gibi, bu nûr ile (etrâfı) aydınlatırlar.”

Allahü teâlânın veli kulları, dünyânın aldatmasından korunmuşlardır. Onlar. Allahü teâlânın yarattıklarına ibretle bakar, bunlar hakkında tefekkür ederek, Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsı karşısında hayrette kalırlar.

Ca’fer bin Muhammed es-Sâdık (radıyallahü anh) şöyle buyurur: Resûlullahın (aleyhisselâm) zâhirine göre yaşayanın kadr-ü kıymeti yüksek olur. Resûlullahın (aleyhisselâm) bâtınına göre yaşıyan ise sûfîdir. “Ca’fer-i Sâdık hazretleri, Resûlullahın batını ile, O’nun yüksek ve temiz ahlâk-ı şerîfesini, O’nun âhıreti dünyâya tercih etmesini kastetti. Ya’nî kim, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yüksek ahlâkı ile ahlâklanır, O’nun seçtiğini seçer, O’nun rağbet ettiğine rağbet eder, O’nun yüz çevirdiğinden yüz çevirir, O’nun teşvik ve tavsiye ettiklerine sarılırsa, ma’nevî kir ve lekelerden tertemiz olur. Kim de Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine, O’nun güzel ahlâkına uymaz, kendi aklına göre iş yapar, şehvetin ve nefsinin arzusu ile hareket ederse, ma’nevî temizlik ve onun insana verdiği ma’nevî huzûr ve sükûndan mahrûm kalır. Kötü ve istenmiyen hâllere düşer.”

> Hazreti Ebû Bekr, birgün evinden dışarı çıkmıştı. Yolda Resûlullaha (aleyhisselâm): “Yâ Resulallah! Sen ne ile gönderildin?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Akıl ile gönderildim”buyurdular. Ebû Bekr (radıyallahü anh): “Bizim akıllı olmamız, nasıl olur?” diye sorunca, Resûlullah (aleyhisselâm): “Kim Allahü teâlânın helâl kıldığını helâl, haram kıldığını haram kabûl ederse, o kimse akıllıdır. Bundan sonra, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınma husûsunda gayret gösterirse, ona âbid denir...” buyurdular.

Resûlullah (aleyhisselâm) aklı üç kısma ayırdı. Kimde bu üçü bulunursa, aklı kâmil olur. Kimde de bu üçü bulunmazsa, onun aklı noksandır. Bu üç şey şunlardır: Allahü teâlâyı iyi tanımak. Allahü teâlâya iyi itaat etmek. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek husûsunda sabrı güzel olmak.

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine tasavvufun ne olduğu soruldu. O da şöyle cevap verdi: Tasavvuf, on şeyi içerisine alan bir isimdir. Birincisi, dünyâdan (lâzım olan) az bir miktarı edinmek, ikincisi, kalbin Allahü teâlâya güvenip dayanması. Üçüncüsü, tâatlere (Allahü teâlânın beğendiği şeylere) rağbet etmek. Dördüncüsü, yediği, içtiği ve kullandığı şeylerin helâlden olmasına dikkat etmek. Beşincisi, kalbin Allahü teâlâ ile meşgûl olması. Altıncısı, gizli olarak Allahü teâlâyı hatırlamak. Yedincisi, gerçek ihlâsa sahip olmak. Sekizincisi, şek ve şüpheden uzak, kat’î bir imâna sahip olmak. Dokuzuncusu, tam bir teslimiyetle Allahü teâlâya yönelmek. Onuncusu, ihtiyâçlarını başkasından istemeyip, şikâyette de bulunmamak. Kim de bu on haslet bulunursa, tasavvuftan söz etmeye lâyıktır. Yoksa yalancıdır.

Abdullah bin Muhammed bin Meymûn dedi ki: Zünnûn’dan (radıyallahü anh) Sûfî’nin kim olduğunu sordum. O şöyle buyurdu: “Sûfî, konuştuğu zaman hakîkatlerden konuşur. Sustuğu zaman da, lisân-ı hâl ile konuşur.”

Ebû Bekr bin el-Mesâkıf der ki: Cüneyd bin Muhammed’e tasavvufun ne olduğunu sordum. Buyurdu ki: “Alçak ve bayağı huylardan vazgeçip, iyi ve güzel huylara yönelmektir.”

Ebü’l-Hasen el-Fergânî der ki: Ebû Bekr Şiblî’ye, ârifin alâmetinin ne olduğunu sordum. Bana şöyle cevap verdi: “Ârifin gönlü açık, kalbi yaralı, cismi, atılmış bir eşya gibidir.” Sonra ona: “Bu ârif olan kimsenin alâmetidir. O zaman ârif kimdir?” diye sordum. Bana: “Ârif, Allahü teâlâyı tanıyan, O’nun murâdını bilen, emirlerini yerine getiren, yasaklarından yüz çeviren, O’nun râzı olduğu şeylere da’vet eden, çağıran kimsedir” dedi. Ben tekrar “Sûfî (tasavvuf ehli) kimdir?” diye sordum. O şöyle cevap verdi:’ Tasavvuf ehli; kalbi temiz olan, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti seniyyesine uyan, dünyâya kıymet vermiyen, nefsine sıkıntıyı tattıran kimsedir.”

Ebü’l-Hasen el-Fergânî, Ebû Bekr Şiblî’ye “Tasavvuf nedir?” diye sordu. O: “Allahü teâlânın emrine hürmet, kullarına şefkatli olmak” diye cevap verdi. “Bundan daha güzeliyle, tasavvufu nasıl izah edersiniz?” diye sorulunca: “Ma’nevî kirlerden temizlenmek, Allahü teâlânın kudret ve azametini düşünmek ve yanında, altın ile toprağın eşit seviyede olmasıdır” diye cevap verdi.

Ali bin Muhammed el-Mısrî, Sırrîyi Sekatî’ye tasavvufun ne olduğunu sorunca, “Tasavvuf; yüksek ahlâktır. Böyle bir ahlâk, sahibini, yüksek ahlâk sahibi kimselerin arasına katar” cevâbını verdi.

Ebû Hemmâm es-Sûfî’ye tasavvufun ne olduğu sorulunca; “Nefsinin dediklerini yapmıyan, nefsini ayıplıyan, insanlara nasihat eden, onlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğreten, Allahü teâlâdan korkan, amel-i sâlih yapmakta gevşek davranmıyan, kanaatkar olan, hakkı bilen kimsedir” diye cevap verdi.

Tasavvuf büyüklerinin sözleri üç kısımda toplanır. Birincisi, Tevhîd hakkındaki sözleri, ikincisi, murâd ve mertebeleri. Üçüncüsü, tasavvuf yolunda bulunanlar ve bunların durumları hakkındadır. Her bir kısmın kendisine âit mes'eleleri ve bölümleri vardır.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurur ki Resûlullah (aleyhisselâm) Muâz bin Cebel'i (radıyallahü anh) Yemen'e gönderdiği zaman şöyle buyurdular "Sen, ehl-i kitaptan bir kavme gidiyorsun. Onları ilk da'vet edeceğin şey, Allahü teâlâya ibâdet etmeleri olsun. Allahü teâlâyı tanıdıkları zaman, onlara beş vakit namazın farz olduğunu söyle. Bunu da yaparlarsa, mallarından alıp, fakirlerine vereceğin zekâtın farz olduğunu söyle."

Abdullah bin Misver anlatıyor Biri Resûlullaha (aleyhisselâm) geldi. "Yâ Resûlallah! Bana garîb bilgilerden öğret" dedi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) "İlmin başı hakkında ne yaptın ki, ilmin garîbini istiyorsun?" buyurdu. "İlmin başı nedir yâ Resûlallah?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): "Rabbini tanıdın mı?" buyurdu. O zât; "Evet, biliyorum" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): "O husûsta ne yaptın?" buyurdu. O şahıs: "Allahü teâlânın dilediği şeyi" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ölümü tanıdın mı?" buyurdu. O şahıs: "Evet" dedi. "Ölüm için ne hazırladın?" buyurdu. "Allahü teâlânın dilediğini" cevâbını verdi. Resûlullah (aleyhisselâm), onun gidip sonra gelmesini, o zaman garîb bilgilerden öğreteceğini buyurdu.

Tasavvufun temeli şunlardır: Allahü teâlâyı, ism-i şerîflerini, sıfatlarını ve fiillerini tanımak. Nefsi ve onun kötülüklerini bilmek. Şeytanın vesveselerini, hilelerini, saptırmalarını bilmek. Dünyâyı, onun câzibeliğini, onun renkliliğini ve ondan nasıl sakınılacağını bilmek.

Tasavvuf ehli bu temellere yapıştılar. Sonra, nefs ve şeytanın istediklerini yapmamak için devamlı mücâdele ettiler.

Vakitlerinin kıymetini bildiler Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmayı fırsat bildiler. Dünyevî rahat ve zevklerini düşünmediler. Allahü teâlâdan ve O'nun emirlerini yapmaktan alıkoyan bütün alâka ve bağlardan yüz çevirdiler. Onların tek düşüncesi, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmak, yaptıklarını sırf Allah için yapmaktır. Onlar, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve O'nun sevgili Eshâb-ı kiramının (r.anhüm) yolunu ta'kib ettiler. Mal, mülk ve gelir nasıl ve nereden gelir diye düşünmediler. Onlar vermeyi ve dağıtmayı, kendi ihtiyâçlarından önce müslümanların ihtiyâçlarını gidermeyi düşündüler. Şöhretten çok sakındılar, işte onlar, takvâ sahibi, asil fakat herkesin bilmediği üstün insanlardır.

Muâz bin Cebel rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Ey Muâz! Mü'min hak yanında esîrdir. O, bilir ki; kulağını, gözünü, dilini, elini, ayağını, karnını, bir anlık bakışına ve parmağındaki çamur kırıntılarına, gözündeki **s**ürmeye ve bütün çalışmalarına kadar, hepsini gözetleyen birinin olduğunu bilir. Onun kalbi (Allahü teâlânın azâbından) **emîn** olamaz. Mü'min, dâima Allahü teâlânın korkusunu kendinde hisseder. Sabah-akşam ölümü bekler. Takvâ, onu (kötülükten) muhafaza eder."

Ebû Nuaym'ın Hilyet-ül-evliyâ kitabından seçmeler:

Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) bir hutbesi: "Sizler Allahü teâlâya muhtaçsınız. Onun için, Allahü teâlâdan korkmanızı ve O'na lâyık olduğu şekilde hamd-ü senada bulunmanızı, O'ndan af ve mağfiret dilemenizi tavsiye ederim. Çünkü Allahü teâlâ, çok bağışlayıcıdır. Sizden önce gelip geçmiş olan Allahü teâlânın kullarını düşününüz. Onlar, daha dün nerede idi? Şimdi bugün neredeler? Yeryüzünü harâb eden ve ma'mûr eden melikler, sultanlar nerede? Onlar ve onların isimleri unutuldu. Bugün onlar, yok mertebesindeler. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "İşte, küfürleri yüzünden çökmüş, harabeye dönmüş evleri! Muhakkak ki bunda, kudretimizi bilen bir kavim için ibret alacak bir

alâmet var” (Neml-52) buyurdu. Bunlar şimdi kabirlerinin karanlıklarındadır. Yine başka bir âyet-i kerîmede meâlen: “Hem onlardan (Ey Resûlüm, senin kavminden) önce nice asırların halkını helak ettik. Hiç onlardan birini hissedip, görüyor musun? Yahut onların hafif bir sesini işitiyor musun?” (Meryem-98) buyuruldu. Nerede, o tanıdığınız arkadaşlarınız ve kardeşleriniz? Onlar âhırette, dünyâdan gönderdikleri şeyi bulacaklar. Hayrın sonu Cehennem değildir. Şerrin sonu da Cennet değildir. Allahü teâlâdan, benim için ve sizin için af ve mağfiret dilerim.”

Hazreti Ebû Bekr’in başka bir hutbesi: “Sizin muayyen, belirli bir eceliniz olduğunu, bu ecel içerisinde gitmekte, koşmakta olduğunuzu bilmiyor musunuz? Allahü teâlânın rızâsının kastedilmediği bir sözde, Allah yolunda harcanmayan malda, cehâleti ilminden fazla olan kimsede, Allah yolunda kınayanın kınamasından korkan kimsede hayır yoktur.”

Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) vefâtına yakın Hazreti Ömer’e yaptığı tavsiyeler “Allahü teâlâ’dan kork yâ Ömer! Allahü teâlâ, farzları eda etmedikçe nafileleri kabûl etmez. Kıyâmet gününde, mizanları (terazileri) ağır gelenlerin, mizanlarının ağır gelmesi, dünyâda iken hakka tâbi olmaları, hakkın onlar üzerindeki ağırlığı sebebiyledir. Kıyâmet gününde, hakkın içerisine konduğu terazi ağır gelir. Yine kıyâmet gününde mizanları hafif gelenlerin, mizanlarının hafif gelmesi, dünyâda iken bâtıla tâbi olmaları ve bâtılın onlara hafif ve kolay gelmesi sebebiyledir. Yârın, içerisine bâtılın konduğu terazi hafif gelecektir. Allahü teâlâ, Cennet ehlini en güzel amelleriyle zikretti, İyi olmıyan amellerini ise örttü. Ben Cennet ehlini zikredince, onlarla beraber olamamaktan, onların arasına katılamamaktan, korktuğumu söylerim. Allahü teâlâ, Cehennem ehlini en kötü’ amelleriyle zikretti. İyi amellerini de onlara geri verdi. Ben onları zikredince, onlarla beraber olmamayı dilerim. Kul Allahü teâlâdan hayır umup, azâbından korksun, Allahü teâlânın rahmetinden ümid kesmesin.”

Ebû Bekr (radıyallahü anh) bir kerre su istemişti. Ona bal şerbeti verildi. Ağzına yaklaştırınca, ağlamaya başladı ve etrâfındakileri de ağlattı. Göz yaşlarını silince, “Niçin ağlıyorsun?” diye sordular. Bunun üzerine şöyle anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraberdik. Kendisinden birşeyi kovuyor, “Çekil benden! Çekil benden!” diyordu. Fakat, ben ortada kimseyi görmüyordum. “Yâ Resûlallah! Senin birşeyi kovduğunu görüyorum, fakat kimseyi de görmüyorum” dedim. Resûlullah efendimiz: “Dünyâ bana, içinde bulunanlarla beraber göründü. Ona çekil buradan dedim. O da uzaklaştı ve bana: Sen benden kurtuldun. Fakat senden sonra gelenler, benden kurtulamıyacak” dediğini, buyurdu. “İşte, dünyânın aldatacağı kimselerden olmaktan korktum da, onun için ağladım” dedi.

Hazreti Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tartılmadan önce kendinizi tartınız. Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.” İbn-i Ömer anlatır: Vefâtı sırasında Hazreti Ömer’in başı benim kucağımda idi. Bana, “Başımı yere koy” dedi. “Başını kucağımda veya yerde olmuş ne farkeder?” dedim. Tekrar başını yere koymamı söyledi. Başını yere koydum. O zaman, “Eğer Allahü teâlâ bana merhamet etmezse, vay benim hâlime” dedi.

Yahyâ bin Ebî Kesir anlattı. Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Semâdan (gökten) birisi: “Ey insanlar! Bir kişi hâriç, hepiniz, Cennete gireceksiniz” demiş olsaydı, o bir kişinin ben olmamdan korkardım. Yine, “Ey insanlar! Bir kişi hâriç hepiniz Cehenneme gireceksiniz” denmiş olsaydı, Cehenneme girmiyecek olan o bir kişinin ben olduğumu ümid ederdim.”

Saîd bin Müseyyib anlattı: Ömer bin Hattâb, “Allahım! Yaşım ilerledi. Kuvvetimi kaybettim. Teba’m çoğaldı. Rızâna uygun bir şekilde dünyâdan ayrılmamı nasîb eyle” diye duâ etti.

Muhammed bin Şihâb anlattı: Hazret-i Ömer buyurdu ki: “Mâlâya’nî ile meşgûl olma. Düşmanından uzak kal. Kendisinden emîn oldukların hariç, dostundan da kendini muhafaza et. Çünkü emîn kimse, pek kıymetli bir kimsedir. Fâcir (kötülüklere dalan) kimse ile beraber olma. Yoksa seni kendi kötülüklerine alıştırır. Sırrını kimseye yayma, işlerin husûsunda Allahü teâlâdan korkan kimselerle istişâre et.”

Âlâ bin Müseyyib anlattı: Hazreti Ali buyurdu ki: “Hayır; mal ve evlâdı çoğaltmak değil, ilmi, hilmi çoğaltmak ve Allahü teâlâya ibâdet husûsunda, insanlarla yarış etmektir. Eğer iyilik yaparsan, Allahü teâlâya hamd edersin. Kötülük yaparsan,

Allahü teâlâdan af ve mağfiretini dilersin. Dünyâda hayır şu iki kişiden birisi içindir Birincisi, günah işler fakat tövbe ile bu günahını giderir. Diğeri, hayır işlere koşar." Muhacir bin Umeyr anlatıyor. Ali bin Ebû Tâlib buyurdu ki: "En çok korktuğum şey, hevâya uymak ve uzun emeldir. Hevâya uymak, insanı haktan alıkor. Tûl-i emel ise, âhıreti unutturur. Dikkat ediniz! Dünyâ sırtını dönüp gitmekte. Âhıret ise, yönelmiş gelmektedir. Dünyâya da âhırete de sarılanlar vardır. Siz, âhırete sarılanlardan olunuz. Dünyânın oğullarından olmayınız. Çünkü dünyâ, amel yeridir. Hesap yeri değildir. Âhırette ise hesap var, fakat amel zamanı geçmiştir."

Hakem bin Umeyr rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Dünyâda misâfirler gibi bulununuz. Kalbinizi rikkate (inceliğe) alıştırınız. Tefekkür ve ağlamayı çoğaltınız. Değişik hevâlarınız (arzu ve istekleriniz) olmasın. Yoksa, oturmıyacağınız binalar yaparsınız. Yemiyeceğiniz şeyleri toplarsınız. Ulaşamıyacağınız şeyleri beklersiniz."

Harmel bin Hanzala anlattı: Resûlullaha (aleyhisselâm) uğradım. Bana duâ buyurdu. Huzûrlarında durunca, "Yâ Hazım! "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahil-aliyyil-azîm" diye çok söyle. Çünkü o Cennet hazinelerinden bir hazinedir" buyurdu.

Iyâd el-Mücâşîî bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ bana, biriniz diğerine karşı övünmiyecek şekilde, birbirinize tevâzu etmenizi vahyetti."

El-Verrâk (radıyallahü anh) anlatıyor: Harem bin Hayyan el-Âbdî, Resûlullahın (aleyhisselâm) Sahâbîlerinden Hamâme'nin (radıyallahü anh) yanında gecelemişti. Hamâme, bütün gece sabaha kadar ağladı. Sabah olunca Harem, "Yâ Hamâme! Niçin öyle ağladın?" diye sordu. O da, "Kabirlerin, içerisinde bulunanları ortaya çıkardığı, gökteki yıldızların dağıldığı gecenin sabahını hatırladım da, ağladım" diye cevap verdi,

Muallâ bin Ziyâd anlattı: Harem bin Hayyan, gecenin bir kısmında dışarı çıkar, yüksek sesle, "Hayret ediyorum, Cenneti istiyen kimse ve Cehennemden kaçan kimse nasıl uyur" buyurdu.

Şeybân bin Katâde anlatıyor: Hasen bin Hayyân'ın ölümü yaklaşınca, ona, bize bir şeyler tavsiye et, dendi. O da: "Zırhımı satın. Onunla borcumu ödeyin" dedi. Sonra Nahl sûresinin son âyet-i kerîmelerini tavsiye etti. Bu âyet-i kerîmelerden ba'zısı şunlardır: Meâlen "Kullarıma hikmet ile ve güzel va'z ile beni tanıt" (Nahl-125).

"(Ey Muhammed) Sabret. Senin **sabrın,** ancak Allahü teâlânın yardımı ve inâyetiyledir. Onların yüz çevirmelerine mahzûn olma. Onların kurmakta oldukları tuzaktan dolayı(telâş ve) sıkıntıya düşme" (Nahl-127).

"Elbette Allahü teâlâ (küfür ve ma'siyetlerden) sakınanlar ve dâimâ iyilik edenlerle beraberdir" (Nahl-128).

Amr bin Hemdân anlatıyor "Harem bin Hayyan vefât edince (radıyallahü anh), bir bulut gelip, onun bulunduğu sediri gölgeledi. Defnedildiği zaman, kabrini ıslattı. Fakat kabrin etrâfına hiçbir yağmur damlası inmedi."

Ukbe bin Abdülgâfir "Gizli olarak yapılan duâ, açıktan yapılan yetmiş duâdan daha üstündür. Kul, açıktan yaptığı iyi bir ameli gizli olarak da yaparsa, Allahü teâlâ meleklerine "Bu benîm gerçek kulumdur" buyurur."

Ukbe bin Abdülgâfir, Ebû Saîd-i Hudrî'den şu hadîs-i kudsîyi bildiriyor: "Allahü teâlâ buyuruyor ki: Sâlih kullarım için; hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbine gelmediği ni'metler hazırladım.

Süveyş el-Adevî buyurdu ki: Sağ taraftaki melek, sol taraftakinin emîridir. Ademoğlu kötü bir iş yaptığı ve sol taraftaki melek de o kötülüğü yazmak istediği zaman, sağ taraftaki melek ona, "Acele etme. Belki bir iyilik yapabilir" der. İnsan bir iyilik yaptığı zaman, on iyilik yapmış sevâbı kazanır, önce yaptığı bir kötülüğe karşılık, on iyiliğinden bir tanesi çıkarılır. Geriye dokuz iyilik kalır. Bunun üzerine şeytan: "Ademoğlunu, kat kat sevâba ulaştıran kimseye yazıklar olsun" der.

Kerdüs bin Hânî buyurur ki: “Cennete sâlih amelle kavuşulur. Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olunuz. Azâbından da korkunuz. Sâlih amellere devam ediniz.”

Kerdüs bin Hâni, Abdullah bin Mes’ûd’dan (radıyallahü anh) nakletti: “Kureyşten bir topluluk Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldiler. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanında Suheyb ve Habbâb da vardı. Müşrikler dediler ki: “Yâ Muhammed (aleyhisselâm), sen bunlara mı anlatıyorsun. Eğer bunları kovsaydın, sana tâbi olurduk” dediler. Bunun üzerine meâlen“Rablerinin **rızâsını** diliyerek, sabah ve akşam O’na duâ edenleri (fakirleri, huzûrundan) kovma. Fakirlerle bir arada bulunmak istemiyen müşriklerin arzusuna uyarak yanından kovma. Onların (o fakirlerin) görünüşte iyi olan hâlleri (hakîkatta fenâ bile olsa), hesabından sana bir şey gerekmez ve senin hesabından da onlara birşey yoktur. Bunun için, onları kovarsan zulmedenlerden olursun. İnsanların bir kısmını, diğer bir kısmı ile imtihan ettik ki, Kureyşin ileri gelenleri fakirler hakkında “Allahın aramızdan kendilerine imân nasîb ettiği kimseler şunlar mı?” desinler. Allahü teâlâ şükreden kullarını daha iyi bilir değil mi?” (En’âm 52-53) âyet-i kerîmeleri nâzil oldu.

Kurz bin Vebre, Rebî bin Haysem’den rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Oruçlunun uykusu ibadettir.”

Abdüla’lâ Teymî buyurdu: “Bir topluluk bir arada otururlar, Cennet ve Cehennemden bahsetmezlerse, melekler, bunlar iki büyük şeyden gâfil oldular, derler.”

Yine o buyurdu: “Cennet ve Cehennem, Âdemoğlunun konuştuklarına kulak verirler. Kişi Cenneti isterse, Cennet, Allahım! Onu Cennete koy der. Kişi Cehennemden Allahü teâlâya sığınınca, Cehennem, Allahım! Onu benden muhafaza buyur der.”

Muhanbî dedi ki; bana, Süfyân (radıyallahü anh) anlattı, Amr bin Kays, beni terbiye etti. Bana Kur’ân-ı kerîmi ve ferâiz ilmini (mirasın nasıl dağıtılacağını anlatan ilim) öğretti. Ben onun evine gittiğimde, ya namaz kılarken veya Kur’ân-ı kerîm okurken bulurdum. Onu evde bulamazsam, Kûfe mescidlerinden birinin bir köşesinde bulurdum. Onu orada oturmuş ağlar görürdüm. Eğer burada da bulamazsam, bir kabre gitmiş, orada âhırette hâlinin ne olacağını düşünerek inlediğine rastlardım. Amr bin Kays vefât edince, Kûfeliler evlerinin kapılarını kapayıp, onun cenâzesine gittiler. O, cenâze namazını Ebû Hayyan Teymî’nin kıldırmasını vasıyyet etti. Amr bin Kays vefât edip, Ebû Hayyan namazını kıldırırken bir ses işitildi. Ses: “Muhsinlerden (iyilerden) Amr bin Kays geldi” diyordu. Bu sesi orada bulunanların hepsi işitti. Orada, yaratılışında ve güzelliğinde bir benzeri görülmemiş olan kuşlar vardı, insanlar, bu kuşların güzelliğine hayran kalmışlardı. Ebû Hayyan: “Siz hangi şeye hayran kalıyorsunuz? Sizin o gördüğünüz melâike-i kirâmdır. Onlar, Amr’ı gömmek için geldiler” dedi.

Amr bin Kusayr anlattı: Mûsâ (aleyhisselâm), “Yâ Rabbî! Seni nerede arayayım?” diye suâl edince Allahü teâlâ: “Beni, kalbleri kırık olanların yanında ara. Çünkü ben, her gün onlara yaklaşırım. Eğer böyle olmasaydı, helak olurdunuz” buyurdu.

İmrân Kusayr’ın kız torunu anlattı. Babam, “Hayatım boyunca Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yaptım. Rükû’, secde ve Kur’ân-ı kerîm okuması olmasaydı, dünyâda yaşamaya ehemmiyet vermezdim” dedi ve bu hâl üzere ölünceye kadar devam etti. Vefâtından sonra onu rü’yâda görüp, şöyle dedim: “Ey babacığım, senden ayrıldığımızdan beri hakkında bir ma’lûmâtımız yok. Hâlin nasıl?” O da cevâbında: “Durumum iyidir. Yerlerimize döndük. Bizim için yerler hazırlandı. Buralarda besleniyoruz. Durumumuz çok iyi” dedi. “Seni bu iyi duruma kavuşturan nedir?” diye sordum. Cevâbında: “Sâlih ve temiz bir kalb ve Allahü teâlânın kitabını çok okumam” dedi.

Enes (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ümmetimin amelleri, her Cum’a günü bana arz edilir, Allahü teâlâ, zinâ edenlere çok şiddetli gazâb eder.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) geceleyin kalktığı zaman tekbir getirdi. Sonra şöyle buyurdu: “Allahım! Hamd sanadır. Sen göklerin yerin ve onlarda bulunanların Rabbisin. Sen haksın, sözün haktır. Va’din haktır. Sana

kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Şefaat haktır. Allahım! Sana teslim oldum. Sana imân ettim. Sana güvenip dayandım. Senin için mücadele ettim. Sen Rabbimizsin. Dönüş sanadır. Yâ Rabbi! Sen, benim ilâhımsın. Senden başka ilah yoktur."

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Gâfiller arasında Allahü teâlâyı zikreden, karanlık bir evdeki lâmba gibidir. Gâfiller arasında Allahü teâlâyı zikredene, Allahü teâlâ, Cennetteki yerini bildirir."

Yine İbn-i Ömer rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm), buyurdu ki: "Kader hakkında konuşmayınız. Çünkü o, Allahü teâlânın bir sırrıdır."

Bekr bin Abdullah Müzenî buyurdu: "Gülerek günah işliyen, ağlıyarak Cehenneme girer."

Utbe bin Hârûn anlattı: Fadl er-Rukâşî ile beraber bir kabristana gittik. Bu sırada o şöyle dedi: "Ey yalnızlık diyârı! Senin bulunduğun yer, sonunda harâb olmayı konuşur, senin binân toprakta kurulur. Senin yerin yakındır. Fakat, içerinde bulunan ise insanlardan pek uzaktır, artık onlarla irtibâtı kalmadı. Komşuluk ziyâretleri de sona erdi" dedi.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ, kıyâmet günü kulunu çağırır ve şöyle buyurur: "Ben, bana duâ edin, duânızı kabûl edeyim dedim. Sen bana hiç duâ ettin mi?" Kul: "Evet duâ ettim" cevâbını verir. Bunun üzerine Allahü teâlâ: "Bilmiyor musun, senin başına, istemediğin şeylerden şu şu işler gelmişti de, sen bana duâ etmiştin. Ben de senin o duânı kabûl edip, istediğini vermiştim" buyurur. Kul: "Evet yâ Rabbî!" der. Tekrâr Allahü teâlâ: "Sen bana şu şu husûsta duâ etmiştin. Ben de o isteğini yerine getirmemiştim. Senin o duânı Cennete saklamıştım" buyurur. Bunun üzerine kul: "Keşke dünyada hiçbir duâm kabûl olmasaydı" der."

İshâk bin Mensûr anlattı. Dâvûd-i Tâî vefât edince, insanlar onun cenâzesini uğurladılar. Defnedilince, İbn-i Semmâk kalkıp: "Ey Dâvûd! Sen geceleri insanlar uyurken uyumazdın, insanlar kaybederken, zarar yaparken, sen, kazanırdın, insanlar batarken, sen selâmette idin" dedi ve daha birçok faziletlerini saydı. Orada bulunanlar da onun bu sözünü, doğru söyledin diye tasdik ettiler. O sözünü bitirince, Ebû Bekr Nahşebi kalkıp, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullaha salat-ü selâmdan sonra "Yâ Rabbi! insanlar sâdece bildiklerini söylediler. Allahım sen onu rahmetinle bağışla, onu kendi ameline bırakma" diye duâ etti.

Ebû Zer'den (radıyallahü anh) rivâyet edildi: Resûlullah (aleyhisselâm) Kâ'be-i muazzamanın gölgesinde iken, huzûrlarına vardım. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Onlar zarardadırlar."Bunun üzerine ben: "Onlar kimdir yâ Resûlallah?" diye sordum. "Onlar malları çok olup, şöyle şöyle diyenlerdir" buyurarak, sonra şöyle devam buyurdular: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bir kimsenin zekâtını vermediği, deve, sığır ve davarlar; kıyâmet günü, dünyada olduklarından daha büyük ve daha semiz olarak gelecekler, ona boynuzlarıyla vuracaklar, ayaklarıyla ona basacaklar, bu şekilde biri gidip diğeri gelecek, bu durum insanlar arasında hüküm verilinceye kadar böyle devam edecek."

Nevf el-Bekkâli anlattı: Ali bin Ebî Tâlib'i (radıyallahü anh) gördüm. "Ey Nevf! Dünyâya rağbet etmeyip, âhırete rağbet edenlere ne mutlu. Onlar, yeryüzünü yaygı, toprağını yatak, suyunu güzel bir rızık edinirler. Devamlı Kur'ân-ı kerîm okurlar, duâ edip yalvarırlar. Bunlar onların şiarları ve alâmetleridir" buyurdu."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ her çobandan, gözetmesini istediği şeyi muhafazamı etti, yoksa zayi mi etti diye soracaktır. Hattâ kişiden çoluk çocuğunu da soracaktır."

Ahmed bin Hızır (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kim bütün hallerinde Allahü teâlânın kendisi ile

olmasını isterse, doğruluğa yapışsın. Çünkü Allahü teâlâ, doğrularla beraberdir.”

Ebû Osman Sa’îd bin Abbâs Râzî buyurdu ki: “Ey kardeşim! İnsan ve cin şeytanlarından sakın. Resûlullah (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâm da bunlardan sakındırdı. Sen, seni helake götüren ile, dünyâ ve âhıret felâketlerinden kurtulmaya seni da’vet edeni iyi bil. Bütün kötülüklerin başı, dünyâ sevgisidir. Bu husûsta Allahü teâlâdan yardım iste. Sen, hiç dünyâya gönül bağlamayan, dünyâ sevgisini kalbinden çıkarmış olan, aza kanâat gösteren bir kimsenin, Allahü teâlâya âsi olduğunu gördün mü? Dünyâdan, dünyâya da’vet edenden uzak kal. Dünyâyı seven kimse, dili ile Allahü teâlâya ibâdet ettiğini, ona kulluk ettiğini söyler. Halbuki o, kalbi ile kendi arzu ve isteklerine ve dünyâya kulluk etmektedir. (İslâmiyet, zevki ve lezzetli şeyleri yasak etmemiştir, Dünyâ zevk ve lezzetinin zararlı olanını yasak etmiştir. O halde aklı olan kimse, zevklerini ve lezzetlerini Allahü teâlânın gösterdiği yoldan temin eder. İslamın güzel ahlâkı ile süslenir,) Dünyalığa kavuşan kimse, ondan kurtulamaz. Onu seven, onun şerrinden korunamaz. Bil ki, Allahü teâlânın ma’rifetine kavuşmuş ve O’ndan korkan bir âlim, dünyâya gönül bağlayanların kötü durumlarını yok eder. Dünyâda aldanmış bir âlim de, bâtılın zulmetiyle, hakkın nûrunu söndürür. Yine bil ki, Allahü teâlâ fakiri zengin veya zengini fakir veya aşağı mertebede bir kimseyi yükseltmeyi dilediği zaman istediğini yapardı. Allahü teâlâya işinde hiç kimse karşı çıkamaz, işlerinde, Allahü teâlâya tâattan başkasını arama, işlerinde Allahü teâlâya tâattan başkasını kastedenler, kavuştukları şeylerde açık bir hüsrana uğrarlar. Sen bil ki, âhıret kapısı açıktır, öyleyse, o kapıdan gir. Allahü teâlânın rahmetine kavuşursun. Allahü teâlânın muhafazasında ol. Yine bil ki, Allahü teâlâ ile kul arasında, O’nun beğendiği şeyleri yapmaktan başka bir vesile, bir yol yoktur. Tâat, kulları Allahü teâlâya kavuşturur. Allahü teâlâya, O’nun kendisi ile kulları arasında yaptığı vesileden başkasını kendinize vesile edinmeyin. Ancak, bu dinin sahibi olan Allahü teâlâ, kıyâmet gününde kullarının amellerine karşılık verecektir. Onlara, dünyâdaki makam ve mevkilerine göre karşılık vermiyecektir. (öyleyse, Allahü teâlâ ne ile kendisinin rızâsını alabileceğimizi bildirmişse, ona sarılmalıyız. O da İslâmiyettir.) Şunu da bil ki, senden öncekiler, çoluk çocukları için çok şeyler biriktirdiler. Fakat, onların biriktirdiklerinden hiçbir şey kalmadı. Sen, dünyâya, dünyânın elbiselerine, onun lezzetlerine, onun zevklerine rağbet ediyorsun. Vallahi eğer sen dünyânın zevk ve safâsına düşkün olmakla beraber, eğer Cenneti istiyorsan, şunu iyi bil ki, sen Cennet talebini iyi yapamıyorsun, öyleyse dünyâya düşkün olma. O zaman yakîne bir ışık bulursun: Dünyâya rağbeti terk ettiğin zaman, kendinde bir sevinç ve fazilete şâhid olursun, öyleyse dünyâyı küçük, hor ve hakîr gör. Çünkü dünyâ hayatı çok kısa olup, çabuk ve sür’atli geçmektedir. Dünyâdan (ihtiyâcın olacak olan) az bir şey edin. Böylece dünyâyı küçültmüş, ona i’tibâr etmemiş olursun. Dünyâya âit emelini kısa yaparsan, dünyâyı terkin tadını kazanırsın. Sen âlim ol, fakat ilminle amel et. Bir çok kavimler, âlim idiler. Fakat amel etmedikleri için, onların ilmi aleyhlerine oldu. İlim ile amel beraber bulunurlar. Biri olmadan diğeri fâide vermez. Sen azı seç. Aza sahip olanların bahçesinde dolaş. Böyle yaparsan, kalbinin meyvesine kavuşursun. Bil ki, Cehennem nefsin arzu ve istekleri ile, Cennet de, nefsin istemediği şeylerle kuşatılmıştır, öyleyse Resûlullahın sünnet-i seniyyesine uy. O’nun da’vet ettiği şeye da’vet et. Eğer böyle yaparsan, Allahü teâlânın velî kulu, Resûlünün (aleyhisselâm) emîni, müttekilere de İmâm (rehber) olursun. Tevâzu et. Şeref, Allah ve Resûlünün (aleyhisselâm) emirlerine itaatle olur.

Kişi âhıreti için dünyâsını terk ederse, hem dünyâ ve hem de âhıret şerefine kavuşur. Kul, âhıretini dünyâya tercih edince, en kâmil mertebesine ulaşır. İmânın hakîkatini, nefsini dünyâdan çevirmekte ara. Nefsini, âhıreti istemeye zorla. Akıllı kimse, nefsine ceza verip, âhıreti için iyi ameller yaptırandır.”

> Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Süleymân’a (aleyhisselâm) verilen (o kadar geniş) mülk, onda huşû’dan başka bir şeyi arttırmadı. Rabbine olan huşû’sundan dolayı gözünü semâya bile kaldırmıyordu.”

Ebû Ümâme’nin azâdlı kölesi anlatıyor Ebû Ümâme, sadaka vermeyi sever, geleni asla geri çevirmez. Bir soğan, bir hurma veya yenilecek şeylerden herhangi bir şeyi mutlaka verirdi. Birgün ona bir dilenci geldi. Aslında o kendisi, muhtaç durumda idi. Yanında sâdece üç dinârı vardı. Dilenciye bir dinârını verdi. Sonra ona başka bir dilenci geldi. Onada bir dinârını verdi. Sonra başka bir dilenci geldi. Ona da üçüncü dinârı verdi. Halbuki bize hiçbir şey kalmamıştı. Sonra kalktı. Abdest alıp namaza gitti. Aynı zamanda oruçlu idi. O gittikten

sonra yatağını düzeltip, hazırlıyayım demiştim. Bir de ne göreyim, üç tane dinar. Ebû Ümâme akşam eve gelince, ona “Bunları buraya koydun da niçin haber vermedin?” dedim. Fakat, onun bundan haberi yoktu. “Ben öyle birşey koymadım” dedi. Bunun üzerine o da çok sevindi ve böyle bir durumdan teaccüb etti. Dilencileri asla geri çevirmiyen, elinde sâdece üç dinârı da gelen fakirlere verip, sonra yatağına bilinmiyen bir şekilde üç dinar konan Ebû Ümâme’nin bu durumu karşısında zünnârımı çıkardım ve müslüman oldum” der. İbn-i Câbir der ki: Tövbe edip müslüman olan o kadını Hıms mescidinde gördüm. Kadınlara, Kur’ân-ı kerîmî, farzları ve sünnetleri öğretiyor, onları dînî ilimlerde yetiştiriyordu.

İbrâhim bin Edhem buyurdu: Zühd üç kısımdır: Birincisi farz olan zühd, ikincisi fazilet olan zühd, üçüncüsü lâzım olan zühddür. Farz olan zühd; haramları terketmektir. Fazilet olanı; helâl olanlardan ihtiyâcı kadarını kullanmaktır. Lâzım olan zühd ise; şüpheli olanları terketmektir.

Haccâc bin Muhammed anlattı. Bana, Ebû Hâlid el-Ahmer bir mektûp yazdı. Bu mektûbunda: “Sen bil ki, sıddîkler, bu günleri ile dünlerinin birbirine eşit olmasından Allahü teâlâdan haya ederler.”

Ebû İshâk el-Kassâr buyurdu ki: “Kişinin kıymeti, himmetine göredir. Eğer onun himmeti dünyâ için ise, onun hiçbir kıymeti yoktur. Eğer Allahü teâlânın rızâsı ise, onun kıymetine ulaşmak, pek zordur.”

Yine o buyurdu: “Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti; O’na itaati tercih etmek, Resûlünün (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine uymaktır.”

İshâk bin İbrâhim bin Şeybân buyurdu ki: “Ey oğul! İlmi, zâhirini düzeltmek için öğren. Vera’yı bâtınını düzeltmek için kullan. Allahü teâlâdan uzak kalan her şeyden sakın.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 18

2) El-Bidâye-ven-nihâye cild-12, sh. 45

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1092

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 245

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 111

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 91, 92

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 986